

ITÄVIINA

HANNU TAKALA

Minulla ei ole uutta tai täsmällistä kerrottavaa entisestä Neuvostoliitosta Suomeen turistien mukana tai muuten kulkeutuvasta alkoholista. Kuinka paljon alkoholia todella tulee näistä maista Suomen laittomille markkinoille, ei tietääkseni kukaan ole pyrkinyt vakavasti selvittämään.

Puhutaan tuhansista päiväpulloista. Parhaimmillaan arviot perustuvat tullin massatarkastuksiin. Usein kysymys on turistivirtoihin perustuvista laskelmista, joissa oletetaan lähes jokaisen tuovan pari pulloa.

Tiedotusvälineissä arvioita höystetään yksittäistapauksilla, jotka pikemminkin ovat kaupunkihuhuja kuin kuvaavat ilmiön todellista luonnetta: lapset ostavat votkapullon keskioluen hinnalla; työmaaporukat tilaavat viikkotarpeensa keskitetysti Virosta; olutjuopot ovat menettäneet lopunkin holttinsa ja juovat itseään hengiltä halvoilla väkevilla; Venäjällä on pullopula, kun salakuljetuspulot eivät palaudu kiertoon.

Harva kysyy arvioiden ja kuvauksien realistisuutta. Kun isompia salakuljetuseriä on paljastunut vain muutama, oletetaan, että alkoholi tulee maahan pienerissä ja että koko itäturismi on järjestäytynyt mafian kuriireiksi. Väitän, että ainakin suurimpien julkisuudessa esitettyjen pullomäärien pitäisi näkyä toisella tavoin katukuvassakin kuin nyt tapahtuu: jos jokainen turisti myy omaa pulloaan,

salakauppa väistämättä olisi häiritsevän näkyvää; jos taas viina tuodaan maahan siten organisoidusti, että tullissa se on jaettu matkailijan periaatteessa sallittuun määrään ja tulliselvityksen jälkeen kootaan keskitetysti välitettäväksi, Helsingin Eteläsatamassa pitäisi näkyä aikamoinen vaihdettavien pullojen vilске. Ei ole röyhkeyttä vaatia näyttöjä ilmiöstä, joka on vaikuttamassa päätöksiin rajojemme luonteesta Venäjään ja Baltian maihin.

Helsingin Itäkeskuksen, itäturistien suosi-man kohteen, rikollisuutta havainnoimallakin selvittäessäni ja Hietalahden kirpputorilla lukuisasti vieraillessani minulle on useammin suomalainen yrittänyt myydä varastettua tavaraa kuin venäläinen tai virolainen viinaa. Tämä suhteuttanee ilmiön laajuutta. Tosin havaintojeni mukaan porttikäytävästä löytyvä tyhjä pullo on nykyisin huomattavan usein Venäjältä tai Virosta.

Joka tapauksessa salakauppaan kulkeutuvan viinan pullomäärät ovat huomattavia, ja varmasti yksittäisinä tapauksina esiintyy lähes kaikkea julkisuudessa kuvattua. Tämä riittääköön ilmiön laajuudesta ja laadusta esitykseni lähtökohdaksi. Kysymykseni kuuluu: Miksi itäviina on ongelma?

Alkoholilaki kieltää yksityistä luovuttamasta vastikkeesta alkoholia toiselle. Oikeuskäytännössä rangaistavuus on ulotettu aina saunaseurojen yhteishankintoihin. Mistään tulkinnanvaraisuudesta ei ole kysymys: turisti, joka myy maahan tuomansa votkapullon, rikkoo alkoholilakia. Lisäksi hän rikkoo tulli-

Kirjoitus perustuu Alkoholitutkijain seuran Pimeä pullo -seminaarissa 14.11.1991 esitettyyn puheenvuoroon.

säännöksiä. Tullitta maahan matkailija saa tuoda alkoholia mukanaan vain rajoitetun määrän eikä sitä niin kuin ei muitakaan tuomisia myytäväksi. Tässäkään ei pitäisi olla tulkinnan varaa.

Yksinkertaisen vastaus asettamaani kysymykseen on, että pulloaan myyvä tai myytäväksi maahantuova turisti syyllistyy rikokseen, useampaankin, ja itäviina on ongelmallista siksi, että se on laitonta.

Toisaalta on selvää, että rikokset, joihin hän syyllistyy, ovat lieviä. Itäsuomalaisissa alioikeuksissa onkin niistä jätetty rikoksen vähäpätöisyyden perusteella rangaistus tuomitsematta, ja tämän linjan on hovioikeus äskettäin vahvistanut. Yksittäisen turistin kauppitelma yksittäinen pullo arvioidaan oikeudellisesti yksittäiseksi rikokseksi, josta voisi seurata enintään rangaistukseksi pieni sakko. Sellaisen kirjoittaminen turisteille on yleensä turhaa, koska maksamatta se jää; tämä koskee yhtä lailla keskieuropalaisten autoilijoiden liikenerikoksia. Prosessitaloudellisuus lieene vaikuttanut rangaistuskäytäntöön sen ohella, että tuomioistuin on tutkituissa tapauksissa varmasti nähnyt paljonkin lainrikkomuksen ymmärrettäväksi ja anteeksi annettavaksi tekeviä seikkoja.

Itäviina on konkretisoitunut tunnetun ongelman massaturismin rikosoikeudellisessa sääntelyssä: turistien pienissä rikkeissä on pakko joustaa. Se on pitkälle hyväksytty EY-autoilijan liikenerikkeissä. Kynnys hyväksyä se näyttää olevan poikkeuksellisen korkea, kun kysymys on ex-Neuvostoliiton turismista ja viinasta.

En puhu viinan organisoituneesta salakau-pasta, jossa kerralla sadoin litroin salakuljettaisiin viinaa Venäjältä tai Virosta suomalaisille hankkijoille. Itäviinan maahantuontia on väitetty organisoituksi siten, että matkajärjestäjät edellyttäisivät kunkin matkustajan tuovan ja myyvän pari pulloa ja että viinalle olisi Suomen puolella ammattimaiset ostajat. Jos tällainen voitaisiin näyttää toteen, rikosoikeudellinen arsenaali kyllä riittäisi. On kuitenkin pidettävä mielessä yleissääntö, että

usein hyvinkin organisoituneelta vaikuttava rikollisuus ei sitä tosiasiansa ole. Aina kun on kysymys laittomista tavaroista, niiden myynnistä, ostamisesta, maahantuonnista ja maastaviennistä, osapuolilla pitää olla vähimmäistieto markkinoiden luonteesta ja kaupan kannavista. Tällainen helposti tulkitaan organisoituneisuudeksi. Ei suomalaisturistien paitakauppa aikoinaan Leningradissa organisoitunutta ollut, vaikka neuvostoviranomaisten näkökulmasta se olisi saattanut sen vaikutelman synnyttää.

Kun kymmenkunta vuotta sitten selviteltiin viinan salakauppaa maassamme, tutkijoiden näkemykset olivat pohdiskeluvia ja mieluusti suvaittiin pienelle salakaupalle myönteisiä tehtäviä. Opin käsitteen repressiivinen toleranssi.

Tuolloisessa keskustelussa argumentoitiin, että alkoholin kokonaiskulutukseen nähden vähäisellä laittomalla liikkeellä ei ole olennaisia alkoholipoliittisia vaikutuksia. Jopa nähtiin siinä sellainenkin merkitys, että janoisimman mahdollisuus hankkia yöllä pimeä pullo vähentää paineita ravintoloiden aukioloajan pidentämiseen, jota pidettiin alkoholipoliittisesti pahempuna vaihtoehtona.

Tapana oli korostaa, että viinasta oli vero maksettu. Silloin salakaupan viina oli lähes aina alkuaan Alkosta.

Merkittävimpanä epäkohtana pidettiin viinan velaksimyyntiin liittyneitä velkakierteitä kiristysluonteisinekin suhteineen. Tämän sosiaalisen ongelman vastapainoksi kuitenkin esitettiin, että viinaa myymällä joku köyhä hankki pientä toimeentulon täydennystä.

Itäviinaan sovellettuna nuo argumentit muuttuvat, osin riippuen siitä, minkälaisiksi kuvittelemme markkinat.

Kukaan ei ole esittänyt vankkaa näyttöä siitä, että itäviina olisi olennaisesti lisännyt laittomassa kaupassa kulkevaa viinamäärää. Se on vain pois Alkosta ostetun markkinaosuudesta. Jos tämä kuva pitää paikkansa, voimme edelleenkin todeta, että itäviinalla ei ole olennaista alkoholipoliittista merkitystä. Velaksi turisti ei viinaansa myy, joten velkakierteet-

kään eivät ole ongelma. Sen sijaan Alkon voitoista ja verotuloista tuo osuus on pois.

Itäviinaa vastaan on esitetty paljon muuta kuin yleensä salakauppaa vastaan. Esimerkiksi on vedottu kuluttajansuojanäkökohtaan: tuontipulloissa voisi olla vettä, myrkyä tai heikkolaatuista viinaa. Tämä osoittaa, kuinka ristiriitaisin argumentein itäviinaa vastaan on käyty.

Näyttäisi siis siltä, että keskeisimmäksi ongelmaksi, kun itäviinaa vastaa esitetystä kuoritaan ristiriitaisuudet, jäisi verojen menetys.

Saadaan sievoinen summa laskennalliseksi menetykseksi, jos jokaisen venäläisen ja balttituristin lasketaan tuovan maahan litran väkeviä ja toisen viiniä ja jos tästä määrästä sitten lasketaan alkoholivero. Ihmettelen vain, miksi juuri tämä matkailuviinoiniin liittyvä verotulojen menetys on noussut erityisen huomion kohteeksi. Se on vain pieni osa siitä verotulojen menetyksestä, joka voitaisiin laskea ulkomailta palaavien suomalaisten viinoista tai Ruotsin-lauttojen taikka risteilyalusten anniskelusta. Näillä veroista vapautetuilla alkoholimäärillä on alkoholipoliittinenkin merkitys, mutta verovapautta rajoittavat ehdotukset eivät ole johtaneet muutoksiin.

Menetetyt verotulot ovatkin veruke, jolla muiden ja ristiriitaisen argumenttien tavoin pyritään peittämään se, että itäviina on pelkästään moraalisoikeudellinen ongelma, ei ongelma, jolla olisi varsinaisia vahingollisia vaikutuksia. Tällaisena sillä on keskeinen asema siinä moraaliosessa paniikissa, jota Suomessa on synnytetty ulkomaalaisten rikollisuuden pelosta.

Teorian mukaan moraaliseen paniikkiin otollinen yhteiskunnallinen tilanne on, kun väestö kokee elinolojensa olevan uhattuna. Lama ja pelko kansainvälisen yhdentymiskehityksen vaikutuksista luovat moraalisen paniikin kasvupohjan. Paniikki tarvitsee kohteen. Itäviina on hyvä kohde. Se on niitä harvoja rikollisuuden lajeja, joista rajojemme avautuessa olemme saaneet näyttöä.

Pimeä pullo ei lisäksi ole pelkkä köyhän turistin nöyryyttävä rike vaan merkki mafias-

ta, joka uhkaa Suomea. Sama mafia liitetään itäturistien kirpputorikauppaan. Siitä on löydetty jos jonkilaista lainvastaisuutta aina paikallisten järjestyssääntöjen rikkomisesta laiminlyöntiin saattaa leluja tullilaboratorion tarkastettavaksi. Oikeastaan koko itäturismi leimataan mafian asialla olevaksi.

Olen toisessa yhteydessä kirjoittanut itämafiasta ja sen uhkasta. Se on ennen kaikkea nimi näiden maiden nykyisten sekavien olojen varjotaloudelle. Samoin kuin Suomen sodanaikainen musta pörssi, joka muutoinkin on hyvä rinnastus, se perustuu noiden maiden yhteiskuntaoloihin. Sellaisena se ei niin vain ole tulossa Suomeen eikä voi olla suomalaisen yhteiskunnan aito uhka. Paniikkiin ei ole aihetta.

Minulta edellytetään ratkaisuehdotuksia.

Venäjän ja Baltian turismiin liittyvä kaupankäynti voi saada lopullisen ratkaisun vasta noiden maiden elintason kohennuttua siten, että Suomeen tulevan ei tarvitse hankkia valuuttaa nöyryyttävästi tavaroita kaupittelemalla. Toisen lopullisen ratkaisun avain löytyisi laillistamalla alkoholin satunnainen myynti yksityishenkilöiden kesken. Isot alkoholipoliittiset muutokset eivät ole realistisia eivätkä viisaitakaan, mutta tiedämme varsin hyvin, kuinka pimeä pullo on oikeastaan vain muutaman Pohjoismaan kulttuurinen kummajaisuus.

Nykytilanteessa, kun joudumme elämään kuvatus ongelman kanssa, ehdotan sen sijaan seuraavaa, osin toteutunuttakin politiikkaa.

Matkustajan oikeutta tuoda mukanaan tullitta maahan tavaraa laajennettaisiin tarvittavia sääntöjä muuttamalla koskemaan ylipäänsä tavaraa, jonka tuontia ei ole erityisesti rajoitettu. Ts. luovuttaisiin rajoituksesta, että tällaista tavaraa ei saisi tuoda myytäväksi. Näin edistettäisiin viinalle vaihtoehtoisten artikkeleiden tuloa itäturistien kirpputorikauppaan, jolle haluttaessa on sitten löydettävissä aivan lailliset muodot. Kirpputorikauppa ja kierrätys ovat tulleet jäädäkseen, ja turistikit voitaisiin toivottaa siihen tervetulleiksi yhtä lailla myyjinä kuin ostajina.

Alkoholin verottomaan tuontiin sovellettaisiin 24 tunnin sääntöä johdonmukaisesti, niin Suomessa asuvien ulkomaille tekemien matkojen kuin täällä vieraillevien osalta ja tekemättä lentomatrustajienkaan suhteen poikkeusta. Sikäli kuin verottoman tuonnin oikeus rajoituksineen ja poikkeuksineen on ylipääntensä tulevaisuudessa kestävä, sen mielestäni pitää koskea yhtä lailla köyhän venäläisturistin bussimatkaa kuin säännöksen laatijoiden lentomatkaa. Vaikka taloudellinen yhdentyminen asettaa tämän sääntelyn uuteen valoon, alkoholipoliittisiin näkökohtiin perustuvien rajoitusten pitää kohdella samalla tavoin niin itä- kuin länsiviinaa.

Alkoholin häiritsevään katukauppaan alkoholilaki antaa riittävät aseet, vaikka satunnainen kaupittelu arvioitaisiinkin rikoksena lieväksi.

Ennen kaikkea ratkaisujen lähtökohdaksi olisi otettava perusasiat. Tiedämme, että rajat Venäjään ja Viroon tulevat olemaan entistä avoimempia ja liikkuvuus niiden yli yhä runsaampaa. Elintasoerot tulevat säilymään pitkään.

Matkailuun on aina kuulunut shoppailu, ulkomailla tehdyt edulliset hankinnat. Niitä ovat tehneet suomalaiset Tukholman-matkoilla Suomen tavarapalussa. Nyt on ostettu halvalla Viipurista. Hyödyke, joka on venäläisen tai virolaisen houkuttelevin hankinta ulkomailta, on valuutta. Kun näissä maissa kaksivaluuttajärjestelmä on virallisestikin tunnustettua todellisuutta, turistin haluan tuoda ulkomaan valuuttaa ei voi suhtautua tuomiten. Matkailulla Suomeen on venäläisille ja virolaisille yhtä tärkeä merkitys kuin aikoinaan suomalaisten matkailulla meitä vauraampiin maihin. On hurskastelua edellyttää, että matkoilla saisi nähdä vain museot, kirkot ja galleriat.

Moraalisen paniikin sijasta ratkaisua olisi syytä etsiä matkailun ja rajakaupan myönteisestä merkityksestä. Jos elintason eroista huolimatta itäturismi toivotettaisiin Suomeen aidoisti tervetulleeksi, luulisi olevan mahdollisuuksia saavuttaa rikollisuusongelmaa vähentävä ratkaisu. Oikeuslaitoksen sijasta itäviinan ongelman voisi hoitaa Matkailun edistämiskeskus.